

جنسیت مهم نیست زنان در تذهیب مسلط هستند

گفت و گو با مژده سالک مهدوی تذهیب کار

مژده سالک مهدوی از هنرمندان تذهیب گر است که از سال ۱۳۷۲ فعالیت خود را در این رشته آغاز کرده است. از ابتدا در کلاسهای آزاد زمان میراث فرهنگی زیر نظر استاد تاسوسون به شاگردی در این رشته پرداخته و در ادامه این کار از محضر اساتید دیگر نیز بهره برده است. وی که دیپلم تجربی است با هنرهای گل و مرغ و مینیاتور نیز آشنایی دارد. سالک مهدوی عقیده دارد هر کسی باید خصوصیات ذاتی خود را بشناسد و این هنر ظرافت خاصی دارد که فقط در توان کسی است که با عشق و علاقه آن را انجام می دهد. وی معتقد است اساتید گذشته میراث ما را حفظ کرده اند و به ما رسانده اند و ما نیز باید سعی کنیم به شکلی آن را به آیندگان انتقال دهیم. تذهیب شاخه ای از طراحی سنتی است که از آن در قرآن نویسی، گچ بری، کاشی کاری، معرق، منبت و چوب استفاده می شود. با این زن تذهیب گر گفت و گویی انجام داده ایم که با هم می خوانیم.

که عیار ۲۴ دارد و این مساله برای تذهیب کاران مشکل ساز است که علاوه بر تهیه هزینه طلای مصرفی کار اصلا این طلا کمیاب است. این طلاها دفترچه ای است که در اروپا ساخته می شود و ما هنوز نتوانسته ایم این وسیله ضرورت مورد استفاده مان را از طریق نهاد خاصی از کشورهای اروپایی وارد کنیم و در دسترس هنرمندان قرار دهیم.

○ آیا در قیمت تابلوهای هنری جبران مسائل اقتصادی می شود؟

من فکر می کنم خود یک تابلوی هنری با توجه به وقت و عشقی که از یک هنرمند می گیرد صرفا برای خود هنرمند ساخته می شود یعنی خودش لذتش را می برد اما هنرمندان ما تامین نیستند یعنی قیمت یک تابلوی هنری جوابگوی زمان حداقل ۶ ماهه که هنرمند وقت می گذارد نیست.

○ کدامیک از کشورها در حال حاضر در عرصه تذهیب کاری پیشتاز هستند؟

ایران یکی از کشورهای هنر مند دنیا و مهد هنر شناخته شده است. کشورهایی مانند چین و هند هنرهای خاص خود را در اندام ایران به عنوان یک کشور اسلامی در کار هنرهای اسلامی پیشتاز است و چون در رابطه با کار قرآن قرار می گیرد در این زمینه بسیار موفق بوده است.

متأسفانه مقناری اقول مشاهده می شود چون نسبت به کار قدیم پس رفت داشته ایم. در قدیم هنرهای بارز بسیار ارزشمند است یعنی مادر موزه ها که این کارها را می بینیم واقعا متأسف می شویم که چرا در حال حاضر هنرمندان این دوره نمی توانند این کارها را با آن قدرت انجام دهند اما بر اثر زمان همه چیز تغییر می کند یعنی در حال حاضر در مورد خیلی از هنرهای ما این اتفاق افتاده است و صنعتهای جدیدی که بوجود آمده باعث ضعف در هنرهای ما شده است. ایران همچنان پیشتاز این هنر است. در کشورهای مسلمان کمتر به شکل تذهیب داریم. ترکیه از ما اقتباس کرده و عربستان و مالزی یک کتاب آرابی بسیار خلاصه ای دارند.

○ علت پس رفت هنرهای اسلامی خصوصا تذهیب در چیست؟

خیلی روراست باید گفت که هنرمندان باید از نظر مسائل اقتصادی تامین باشند و زمانی که تامین نباشند نمی توانند کار هنری صرف انجام دهند. کار هنری صرف رانهایت می توان در موزه ها عرضه کرد یا مشتری های خاص خود را دارد. دولت باید هنرمند را از نظر فکری و آرامش روانی تامین کند تا بتواند چنین هنری را خلق کند. در قدیم اکثر هنرمندان، شاهزادگان و مربوط به طبقه خاصی بودند یا در دربار عده ای را تعیین می کردند تا مثلاً شاهنامه را تصویر کنند. اما متأسفانه در این جامعه ما این همه اضطرابهای ناشی از کارهای روزمره امنیت فکری از میان می رود که هنرمند نتواند خود را دل مشغول کند. البته ماسعی خود را می کنیم و بسیاری از هنرمندان را می شناسیم که سعی دارند به گذشته مان برگردند اما من

○ لطفا در خصوص تاریخچه هنر تذهیب گری توضیحاتی را بفرمایید.

هنر تذهیب یا کتاب آرابی قدمت چند هزار ساله دارد. از زمانهای دور به شکل های متنوعی مورد استفاده قرار می گرفته و پس از اسلام بارزترین نوع استفاده آن در قرآنهاست دست نویسی بوده. ارزش کتاب قرآن در نزد مسلمانان تزئین جلد و کتب آن را مورد توجه مسلمانان قرار داد و این تزئین در سر فصلها، حاشیه صفحات و گاهی در میان سطوح کتاب با استفاده از نقشهای اسلیمی و خطایی نقش بسته است.

ایرانیان خط تذهیب را از اعراب اقتباس کرده اند اما در آن تحولی بوجود آوردند که این نوع کتاب آرابی را از غنای بیشتری برخوردار کرده است. کتاب آرابی صرفا تصویر امروزی آن نیست. تذهیب یک نوع کتاب آرابی خاصی با خطوط و نقوش بوده است و بعد در زمانهای مختلف این تغییر و تحول را در آن پیاده کردند و ما آن را به شکل امروزی می بینیم. اوج و قدرت این کار در دوران تیموری و صفوی بوده که به شکل خیلی بارزی خود را نشان داده و بعد به تدریج افول پیدا کرده است. متأسفانه با صنعت چاپ کتاب آرابی ما از بین رفت و کلایک تغییر و تحول دیگری انجام شد و چیزهای دیگری جایگزین آن شد. در حال حاضر تذهیب را بیشتر در تابلوهای هنری می بینیم و گاهی اوقات هم به شکل های مختلف در تزئین خطوط (خطهای قرآن) که به شکل تابلوهای هنری انجام می شود و بعد در کنار حاشیه های مینیاتور داخل معماری مینیاتور استفاده می شود و موردهای خاصی از آن را استفاده می کنند.

○ ویژگی های اصلی تذهیب چیست؟

خود تذهیب از دو بخش اصلی اسلیمی ها و خطایی هاتشکیل شده است. اسلیمی ها ساقه مستقل از خطایی ها را تشکیل می دهند ولی در کنار همدیگر قرار می گیرند. نقوش اسلیمی برگرفته از حیوانات است که به صورت خلاصه شده و انتزاعی، قسمتی از حیوانات را در نظر می گیریم و اسلیمی ها را می سازیم. مثلاً اسلیمی دهن از ذری که به نوعی اقتباس شده از دهان باز از دهان است که در افسانه ها بوده یا اسلیمی ماری که با پیشش حرکت اندام مار این اسلیمی ساخته می شود و یا اسلیمی خر صومی که شاید قسمتی از خرطوم فیل باشد که همه انتزاعی هستند. در مورد گل و گیاه طبیعت خطوط خطایی آن را شکل می دهد که آنها هم خلاصه شده و انتزاعی هستند و کلاً فرمی از طبیعت دارند اما در طبیعت وجود ندارند. بعد مراحل اجرایی کار است که پس از طراحی به طلا گذاری، قلم گیری و رنگ زمینه خلاصه می شود.

○ آیا هنر تذهیب رنگهای خاصی را شامل می شود؟

بله رنگهایی که در کار تذهیب استفاده می شود از گذشته با فرهنگ خاص و غنی استفاده شده است. تذهیب به معنی طلا کاری است و اصل کار طلاست. پس از طلا رنگ لاجورد کنار طلا می نشیند. رنگهای اصلی تذهیب به عبارتی طلا، لاجورد مشکی و قرمز است اما در حال حاضر همه رنگها استفاده می شود و این باعث می شود سبک های مختلف کار مشخص شود. در دوران صفوی و تیموری چیزی که بارز است خلاصه بودن رنگهاست و اینکه رنگها با درخشش خاص خود روی کارها قرار می گرفتند اما امروزه متأسفانه بخاطر اینکه کارها کمتر بازاری عرضه می شود و متأسفانه باعث افت کار شده اند.

○ طلا کاری در تذهیب برای تذهیب گران مشکلات اقتصادی به همراه ندارد؟

در حال حاضر تفاوت کار بازاری و هنری در همین جامشخص می شود. معمولاً در کار بازاری از گواشهای طلا استفاده می شود اما ما با طلای خالص کار می کنیم طلای خالصی

بعید می‌دانم به این مهم دست یابیم.

● تذهیب گری چه کاربردهای دیگری غیر از مصارف قرآنی دارد؟

در حال حاضر قرآن به آن شیوه که مانند گذشته کتاب آرای می‌شد وجود ندارد. صنعت چاپ باعث شده که اگر خوشنویسی قرآنی را به طور کامل می‌نویسد و برای چاپ می‌فرستد، تذهیب را در کنار آن قرار نمی‌دهد و نهایت تذهیبی کامپیوتری طراحی می‌شود چرا که در حال حاضر تذهیب قرآن با شیوه دستی مقرون به صرفه نیست.

در حال حاضر ارتباط خوشنویسی و تذهیب به این شکل است که تابلوهای هنری عرضه می‌شود. یک خوشنویس قسمتی از آیات قرآنی را می‌نویسد و هنرمند تذهیب کار آن را تزئین می‌کند اما تذهیب علاوه بر خوشنویسی و خط در کار مینیاتور و گل و مرغ هم استفاده دارد. تزئین حاشیه‌های اطراف آنها با تذهیب است و حتی در داخل خود آنها نیز استفاده می‌شود. اما در عین حال تذهیب هنر مستقلی است و به تنهایی می‌تواند یک تابلوی کامل هنری باشد بدون اینکه نیاز به چیزی داشته باشد اما در عین حال تزئین خطوط و نقوش را نیز به عهده دارد.

● هنرمندان تذهیب کار با چه مشکلاتی مواجه هستند؟

مشکلات در رابطه با هر شغلی وجود دارد. کارهای ما باید معرفی و عرضه شود. هنرمند نمی‌تواند برای خودش کار کند. این معرفی را مسوولان باید انجام دهند به نوعی دیگر ایجاد ارتباط فرهنگی غنی و قوی با کشورهای اسلامی دیگر حتی معرفی در کشورهای اروپایی بسیار موثر است. متأسفانه می‌بینیم هنرهای مدرن که در کشورهای خارج به صورت پیشرفته انجام می‌شود، در ایران بسیار ضعیف است دارای نمایشگاه است اما هنرهای اسلامی و سنتی ما که هنرهای منحصر به فرد و مخصوص ماست کمتر معرفی می‌شود. فکر می‌کنم دولت وظیفه دارد که یک سری نمایشگاهها برای معرفی این هنرها که مربوط به فرهنگ و سنت ماست و باید حفظ شود برگزار کند.

● دانستن اطلاعات مذهبی و پیشینه هنرهای اسلامی تا چه حد برای تذهیب گران امروزی ضروری است؟

هر هنرمندی با هر دین و مذهبی هنرش ملهم از ریشه مذهبی آن است حتی هنرهای مدرن باید پشتوانه مذهبی و اخلاقی داشته باشند تا مخاطب خود را جذب کنند. چون فطرت انسان خدا جو و خدا گراست هنر هر هنرمندی وقتی از اعماق وجودش ریشه می‌گیرد در اعماق وجود بیننده اثر می‌گذرد و چند مخاطب نسبت به این نوع هنری که می‌بیند آگاهی نداشته باشد و عوام باشد. من علاوه بر مذهب بر اخلاق تکیه دارم و این امر برای هنرمندان ما بسیار مهم است. اسلام کاملترین دین است و نکات و ظرایف این دین هنرمند را به سوی خود جذب می‌کند و در جهت خلق یک اثر هنری او را یاری می‌دهد به همین سبب مبداء و مقصد هنر اسلامی از ابتدا کاملاً مشخص شده و در این بین تذهیب به عنوان یک هنر که ریشه مذهبی دارد سالیان سال توسط هنرمندان خلق شده و مورد توجه قرار گرفته است.

● نسل سوم تذهیب گران چه تفاوت آشکاری با نسل اول دارد و آیا این نسل توانسته است اهداف نسل اول را تامین نماید؟

در صد سال اخیر خوشبختانه ما پیشکسوتان خود را هنوز داریم. استاد مطیع یکی از این پیشکسوتان نسل اول، آقایان تاکستانی و آقا میری از نسل دوم و استاد فرشچیان از نسل سوم هستند. آموزشهای نسل سوم توانسته است تا حدودی موفق باشد اما متأسفانه نسل چهارم که شاگردان ما هستند و در حال حاضر تحصیلات دانشگاهی این مرحله را طی می‌کنند هم خیلی کم کارند و هم اصول را نمی‌دانند یعنی اصولی که باید در طی این چندین سال از نظر مرام و اخلاق از استاد یاد بگیرند را ندارند و اصولاً زمان به آنها این اجازه را نمی‌دهد. متأسفانه آنها می‌خواهند طی دو ترم به مرم حلهای برسد که باید یک پشتوانه چندین ساله داشته باشد. من خودم هنوز در خدمت اساتید برجسته شاگردی می‌کنم.

● یعنی شما بر این اعتقاد هستید که تحصیلات دانشگاهی نمی‌تواند جوابگوی این رشته باشد؟

متأسفانه خیر مگر اینکه در مراحل عالی باشد. در دانشگاههای مادر سطح فوق لیسانس و دکترا رشته تذهیب نداریم در حد لیسانس است و آن هم اصلاً جوابگو نیست چرا که طی این ۴ سال فقط با هنرهای سنتی (نگارگری، تذهیب گل و مرغ و طراحی فرش) آشنا می‌شوند. تذهیب عمل است و با تئوری نمی‌توان تذهیب گر ماهر شد. به عقیده من هنرجویان این رشته از دانشجویان تذهیب موفق ترند.

● در حال حاضر رویکرد نسل سوم را نسبت به تذهیب کاری قرآنی چگونه می‌بینید؟
در کارهای گذشتگان دور ما، عشق در کار دیده می‌شود و متأسفانه نسل سوم در مقایسه با نسل اول افتادگی و اخلاقی که باید داشته باشند ندارند و اینها باعث شده افت هنر داشته باشیم. هنر ما ریشه مذهبی و اخلاق دارد باید اخلاق و مذهب را درون خودمان آنقدر متبلور کنیم که در روی کار ما دیده شود و متأسفانه امروز این را نمی‌بینیم.

● از میان آثار خودتان کدامیک در حیطه قرآنی درخشش داشته است؟

تابلوهای هنری همه در خدمت قرآن هستند. ما باید بایک هنرمند خوشنویس همکاری داشته باشیم که درون تذهیبهای ما با آیات قرآن تزئین کند و آیات قرآن است که به کار ما جلوه صد چندان می‌دهد. در حال حاضر هم یک کار تحقیق و پژوهشی در خدمت آقای رجبی انجام داده‌ام که آیه مقدس مباحثه را تصویر کرده‌ایم. به این شکل که مطالعه‌ای در رابطه با این آیه خاص انجام شد که تفسیر و اشعار مختلف عرفانی آن چیست و طراحی آن حدود ۵ ماه به طول انجامید و رنگ بندی کار با توجه به آن هدف خاص متفاوت است. در حال حاضر رنگها با طلا صورت گرفته و کار در مراحل اجرایی است. غلط گیری که انجام شود انشاءالله با چند رنگ کل کار را تمام می‌کنم.

● نظرتان بیشتر بر روی چه رنگهایی است؟

لاچورد و طلا تکمیل کننده هم هستند و یک روحی از تقدس را منتقل می‌کنند و این دورنگ معنویت و آرامشی را به بیننده القاء می‌کنند. قسمت کوچکی از کار هم باقرمز انجام می‌شود.

● ضرورت انجام کارهایی با گرایش جدید را در اثر محدود بودن فضای تذهیب گری می‌دانید یا ایجاد یک تحول و رشد؟

باید رشد و تحول در این رشته ایجاد شود و هر چه سعی کنیم که آموزشهایمان وسیعتر شود، این هنر در میان افراد مختلف جامعه بیشتر جا می‌افتد اما آموزشی که درست باشد آموزشی که خودش مبنای غلطی را پایه‌گذاری نکند که ما در جا بزیم و از اصل و گذشته خود دور شویم. باید سعی کنیم که به سمت آنچه که از قدیم مطلوب بوده برگردیم و باید همچنان این هنر را توسعه دهیم اما اصولی و درست.

● آیا هنرمندان تذهیب گر توانسته‌اند در جهت اعتلای فرهنگ قرآنی این هنر را متحول کنند؟

تا حدودی بله توانسته‌اند. من می‌بینم اساتید و دوستان خودم که تعداد محدودی هستند سعی می‌کنند آیات قرآن را تصویر کنند. تصویر گذاری آیه قرآن روی فرد هنرمند تأثیر بسیار زیادی دارد و در او تحول ایجاد می‌کند و باعث می‌شود که کارهای بعدی ساخته شود. این ارتباط دو جانبه است دوستان مادر رشته نگارگری سعی می‌کنند آیات قرآن و اشعار عرفانی - مذهبی ما را تصویر کنند و تا حدی توانسته‌اند فعالیت خود را در این رابطه گسترش دهند اما فکر می‌کنم جا دارد که بیشتر تعمق شود اما روی یک عهده خاص.

● با توجه به رابطه تنگاتنگی که بین هنر تذهیب گری و قرآن وجود دارد تذهیب گران چگونه می‌توانند از این منبع عظیم الهی بهره جویند؟

باقرآن مانوس باشند سعی کنند شروع هر کاری که انجام می‌دهند با تحقیق و تفحص باشد. هر ذره قرآن الهام بخش است و قرآن تجلی هنر است و می‌تواند به طور کامل هنر را به دیگران منتقل کند اما اینکه ما چگونه از این قرآن استفاده کنیم مهم است.

● در حال حاضر چند درصد از تذهیب گران را خانمها تشکیل می‌دهند؟

جنسیت در هیچ کاری مهم نیست و همان اندازه که آقایان در کار مسلط هستند خانمها هم می‌توانند مسلط باشند به شرطی که یک حمایتی پشت این جریان باشد. زنان ما چیزی از مردان کم ندارند اما باید از سوی خانواده حمایت شوند و در حال حاضر از نظر دانشجو آمار تذهیب گران در خانمها بیشتر است چرا که آقایان به دلیل جبر، مشغول به کار می‌شوند اما خانمها وقت آزادتری دارند.

● با توجه به اینکه صنعت چاپ تذهیب گری کل قرآن را محدود کرده است آیا طرحی در دست دارید که چندین نفر خوشنویسی و تذهیب گری قرآن را بر عهده گیرند و اثری نفیس خلق کنند؟

این فرمایش شما کار بسیار زیبا و ارزنده‌ای خواهد شد. خود من از ابتدا که کار تذهیب را شروع کردم مبنای کارم بر این بود که خلأ ندریزی مرا به یک نوعی در میسری قرار دهد تا بتوانم در خدمت قرآن باشم. این کار که شمامی فرماید عده‌ای خوشنویس باید بنویسند و عده‌ای تذهیب گر حاشیه آن را بر عهده گیرند این کار نیازمند تأمین این هنرمندان است و خصوصی انجام دادن این کار در توان هر کسی نیست. شاید یک قرآن سه سال در دست چند هنرمند بجز خدا تا کامل شود و هر صفحه تذهیب قرآن ۳-۴ عهده طول می‌کشد و این کار را باید دولت شروع کند یعنی یک بودجه‌ای را به کاری نفیس اختصاص دهد همانطور که در زمان قدیم عده‌ای دور هم جمع می‌شدند و حکومت وقت آنان را تأمین می‌کرد.

● آینده این هنر را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

ما باید همیشه امیدوار باشیم و امیدوارم بهبودی زیادی در این هنر بینیم اما توجه مسوولان نیاز است و اینکه هنرمندان را دلگرم کنند. متأسفانه در دو سالته‌های رشته هنر که برگزار می‌شود در میان هنرمندان دلسردی می‌بینیم دلگرمی که هنرمندان را به کار تشویق کند باید بیشتر شود. در اجتماع امروز همه چیز جای خود را از دست داده و مامیلوار به بازگشت آنها هستیم.

قرآن مجید

پیشکش کاہ علوم انسانی و اسلامیات
پرتال جامع علم اسلامی

قرآن مجید

پروفیسر شاکر علی خان
پروفیسر شاکر علی خان

پروفیسر شاکر علی خان
پروفیسر شاکر علی خان

